

ASR-I SAÂDET'TE AİLE KURUMUNA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER*

Dr. Yılmaz ÇELİK

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Konya İl Müdürlüğü

ÖZ

İnsanlık için hidayet kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu, bütün insanlığa rahmet ve örnek olarak gönderilen Hz. Peygamber'in yaşadığı, ashabını terbiye edip yetiştirdiği, İslamiyet'in tebliğ edildiği ve tam anlamıyla uygulandığı zaman dilimini ifade eden "Asr-ı Saâdet" terimi; *mutluluk dönemi, insanların en bahtiyar oldukları çağ* anlamına gelmektedir. Akrabalık bağıyla birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya gelerek oluşturduğu bir müessese olan aile, toplumu oluşturan en küçük sosyal gruptur. Toplumun temeli olarak kabul edilir. Sosyal hizmetler; kişi, grup ve toplulukların yapı ve çevre koşullarından doğan ya da kendi denetimleri dışında kalan yoksulluk ve eşitsizliklerini gidermek; toplumun değişen koşullarından ortaya çıkan sorunları önlemek ve insan kaynaklarını geliştirmek; kişi, aile ve toplum refahını sağlamak amacıyla düzenlenen hizmet ve programları kapsayan bir alandır. Aile refahı, bu alanın kapsadığı en önemli konulardan biridir. Asr-ı Saâdet'te aile kurumuna yönelik önemli sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Sağlıklı bir ailenin kurulması, devamının sağlanması, aile fertleri arasında uyumlu bir iletişimin sağlanması, ortaya çıkan problemlere çözümler sunulması gibi konular sosyal hizmetin önem verdiği konulardır. Hz. Peygamber bütün bu konulara yönelik olarak söz ve uygulamaları ile güçlü bir sistem meydana getirmiş ve bunun takibini yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Sosyal hizmet, Asr-ı Saâdet, Aile, Çocuk, Kadın, Evlilik.

ABSTRACT

Social Services for Family in al-Asr al-Saadah (Golden Age)

Al-Asr al-Saadah (Golden Age) is an Islamic concept which refers a period in which Holy Qur'an is revealed and a period Prophet Muhammed lived in as a model for human beings and has trained his companions and a period which Islam is issued and applied as a religion in society. It means *happiness period and an age which people lived in happiness*. Family, as an institution which is formed by individuals with kinship, is the smallest social group. Society is considered based on family. Social services is a field which includes programs about solving poverty and inequalities which appear in social groups in society, avoiding problems which occur in society because of variable social conditions and developing human resources. It is a field which includes services and programs, organized for ensuring welfare of individual, family and society. Family welfare is one of

* Bu makale, "Hz. Peygamber Dönemi İnsana Yönelik Sosyal Hizmetler" adlı doktora tezimizden bir bölümü, bazı değişiklikler yapılarak yayına hazırlanmıştır.

important issues of this field. There are many activities of social services in al-Asr al-Saadah. Establishing a healthy family and its continuity, making a healthy contact between individuals in family and offering solutions for problems are important topics of social services for family. For all these problems Prophet Muhammad with his expressions and practices has built a strong system and pursued the continuity of it.

Keywords: Prophet Muhammad, Social activities, Golden Age, Family, Child, Woman, Marriage.

GİRİŞ

Kaynağını Kur'an'dan, Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarından alan İslâm medeniyeti, on beş asra yakın bir süre dünya coğrafyasında sosyal, siyasî ve ekonomik anlamda yeni bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Hicret'ten henüz otuz yıl gibi kısa bir süre sonra İslâm Devleti'nin sınırları; Doğu'da Hindistan sınırına dayanmış, Batı'da Fas, Kuzey'de Kafkasya, Güney'de Yemen'i de içine alan büyük bir alana yayılmış durumdaydı. Bu bölgeler günümüze kadar İslâmî kimliğini korumuş, hatta bu coğrafyaya yeni bölgeler eklenmiştir. Bu kadar büyük bir coğrafyanın İslâmî kimliğini koruması sadece fetihlerle, güçle, otoriter yapılarla açıklanabilecek bir durumdan ibaret olmamalıdır. Böyle kökleşmiş bir medeniyeti besleyen güçlü bir sistem, sağlam prensipler, her tarafa yayılmış kurumlar vardır. Bu sistem, Asr-ı Saâdet olarak tanımlanan Hz. Peygamber döneminde; toplumlara adalet, yardımlaşma, dayanışma, merhamet, insan onuru, kimsesizleri himaye ve buna benzer kavramları kalıcı bir şekilde göstermiş, huzur ve saâdet getirmiştir. Günümüz tabiriyle *sosyal hizmet* uygulamaları her alanda yapılmış, toplumda dezavantajlı gruplar desteklenmiş, sosyal devletin yerine getirmesi gereken pek çok faaliyet uygulama sahasına konulmuştur. Sosyal hizmetlerin en önemli başlıklarından biri de aileye yönelik çalışmalardır.

Asr-ı Saâdet'te aile kurumuna yönelik önemli sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Sağlıklı bir ailenin kurulması, devamının sağlanması, aile fertleri arasında uyumlu bir iletişimin sağlanması, ortaya çıkan problemlere çözümler sunulması gibi konular sosyal hizmetin önem verdiği konulardır. Hz. Peygamber bütün bu konulara yönelik olarak söz ve uygulamaları ile güçlü bir sistem meydana getirmiş ve bunun takibini yapmıştır.

I. KAVRAMLAR

Konunun daha iyi anlaşılması için bazı kavramların anlam ve çerçevesine göz atmak gerekmektedir.

1. Asr-ı Saâdet

Arapça asr (devir, zaman, çağ) ve saâdet (mutluluk, bahtiyarlık) kelimelerinden meydana gelen Asr-ı Saâdet terimi "*mutluluk dönemi, insanların en bahtiyar oldukları çağ*" anlamına gelmektedir. Bu terim, insanlık için hidayet kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu, bütün insanlığa rahmet ve örnek olarak gönderilen Hz. Peygamber'in yaşadığı, ashabını terbiye edip yetiştirdiği, İs-

lamiyet'in tebliğ edildiği ve tam anlamıyla uygulandığı zaman dilimini ifade etmektedir.¹ Müslümanların en ideal zaman olarak kabul ettikleri, özlem duydukları ve saygıyla andıkları bu eşsiz devri, bilhassa Türkler saygı ve hayranlıklarının bir ifadesi olmak üzere “*Asr-ı Saâdet*” diye adlandırmışlardır. Aynı manada fazla yaygın olmamakla beraber “*zaman-ı saâdet*” ve “*vakt-i saâdet*” tabirleri de kullanılmaktadır. Genellikle Hz. Peygamber dönemi kastedilerek kullanılan Asr-ı Saâdet terimi, bazen Râşid Halifeler, *tâbiîn* ve *tebeû't-tâbiîn* devirleri için de kullanılmaktadır.² Bu çalışmada Asr-ı Saâdet terimi, Hz. Peygamber dönemi kastedilerek kullanılacaktır.

2. Aile

Akrabalık bağıyla birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya gelerek oluşturduğu bir müessesedir. Toplumu oluşturan en küçük sosyal gruptur. Aile, toplumun temeli olarak kabul edilir. Çekirdek ve geniş aile olarak ikiye ayrılır. Çekirdek veya dar aile, temel olarak ebeveyn ve çocuklardan meydana gelmektedir. Geniş aile ise, bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, dayı, hala ve teyzelerden oluşmaktadır.³

Aile kurumu her dönemde birey ve toplum için daima çok önemli bir yere sahip olmuştur. Bunun en önemli nedeni, aile kurumunun bireye sadece fiziksel koruma ve bakım sağlamanın dışında onu kendisi yapan kişilik özelliklerini de kazandırma becerisine sahip olmasıdır. Bir çocuğun kişiliğinin olduğu ilk ve en önemli kurum ailedir. Aile kurumu aynı zamanda, çocuğun kişiliğinin gelişmesi ve toplum yaşamının kalitesine etki etmesi bakımından önem taşımaktadır.

Birçok araştırmacı ailenin en temel işlevini hem fiziksel üreme (tenasül) yani neslin devamı, hem de sosyo-kültürel üretim olarak görmektedirler. Aile, üreme işlevi ile hem neslin devamını sağlamakta hem de evlilik kuralları ile cinsel yaşamı kontrol altına almaktadır. İkinci olarak aile, çocuğun bağımlı olduğu ilk dönemler süresince fiziksel ve ekonomik destek verir. Çocuk, yetişkin yaşamı için ihtiyaç duyduğu tüm fikirleri, değerleri, yaşadığı toplumun kültürünü ve toplumun belirlediği/beklediği cinsiyet rollerini ailede kazanır.⁴ Yani birey, her türlü kimliğini ailede kazanır.⁵ Ayrıca aile, bireyi her türlü dış tehlikeye karşı koruyan, kollayan bir işlev görmektedir. Her ne kadar aile işlevleri denildiğinde akla ilk önce ailenin bireye ilişkin işlevleri gelse de ailenin topluma ilişkin işlev-

¹ Akyüz, Vecdi, “Sunuş”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm*, Edt. Vecdi Akyüz, I-V, İstanbul, 1995, I, 69; Özyayın, Abdülkerim, “Asr-ı Saâdet”, *DİA*, III, İstanbul, 1991, s. 501.

² Özyayın, “Asr-ı Saâdet”, *DİA*, III, 501.

³ Aydın, M. Akif, “Aile”, *DİA*, II, 196-200, İstanbul, 1989, 196; Erbay, Celal, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, İstanbul, 1998, s. 121; Turan, Nihal, *Birey ve Aileler ile Sosyal Hizmet*, Ankara, 2012, s. 121.

⁴ Çoban, Arzu İçağasıoğlu, “Adölesan Evlilikleri”, *Aile ve Toplum*, Yıl: 11, c. 4, s. 16, 37-50, 2009, s. 38. Burada yazarın ifade etmediği duygusal ve manevi desteği unutmamak gerekiyor. Duygusal ve manevi destek ekonomik ve fiziksel destekten çok daha önemlidir.

⁵ Turan, *Birey ve Aileler ile Sosyal Hizmet*, 121.

leri de olduğu bir gerçektir. Aile kurumu, bireyleri aracılığı ile toplumu etkiler ve toplumdaki değişimlerden etkilenir.⁶

Günümüzde toplumdaki değişimlere paralel olarak aile yapısı ve işlevlerinde de çeşitli değişimler olmuştur. Önceden koruma, bakım, eğitim gibi pek çok konu aile birimi tarafından sağlanırken, günümüzün toplumsal yapısında ailenin bu işlevleri kreş, yurt, okul gibi farklı kurumlara aktarılmıştır. Aile çözümleri artmakta, çocuk sahibi olma eğilimi azalmaktadır. Toplumdaki değişimler nedeniyle aile kurumu maddi ve manevi pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Ailede boşanma, ayrılık ve karı-kocadan birinin ölümü ile dağılmalar artmaktadır. Gittikçe küçülen aile kurumu, sorunları çözme konusunda eski gücünü büyük oranda kaybetmektedir. Modern toplumsal yapıda, yakın akrabaların özellikle yaşlanan ebeveynin evden bir şekilde uzaklaşması ile geniş aile sona ermekte ve bütün yük çekirdek aileye kalmaktadır. Çekirdek aile parçalandığında ise toplumsal yapı büyük zarar görmektedir. Bu durumda devletin ve toplumun, ortaya çıkan probleme müdahalesi, çare bulması zorunlu hale gelmektedir. Üzülerek belirtmek gerekir ki, modern toplumun dayattığı yaşam biçimi sonucunda artan bu karmaşa içinde, asli görevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getiremeyen aile sayısı her geçen gün artmaktadır. Bunun sonucunda, bireylerinin sosyal, duygusal, fiziksel ve eğitim ihtiyaçlarını kendi içinde karşılayamayan, normal yaşayışını sürdüremeyen ailelerin, sorunlarının çözülmesi için bir takım hizmetlerle çeşitli yönlerden desteklenmeye, bazı mesleki yöntem ve tekniklerin uygulanması yoluyla yardıma ihtiyaçları vardır. Ancak bu yöntem ve tekniklerin, İslâmî toplum yapısına uymayan Batı medeniyetinden değil, Hz. Peygamber'in uygulamalarından yola çıkarak oluşan on dört asırlık İslâm medeniyetinden örnekler alınarak geliştirilmesi gerekmektedir. Aksi durumda, sosyal yapının temel dinamiklerinin yaşatıldığı ve korunduğu ailede çözümler ve dağılmalar devam edecek ve bunun olumsuz sonuçları, mikro ve makro düzeyde bütün topluma zarar verecektir.

3. Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmetler; kişi, grup ve toplulukların yapı ve çevre koşullarından doğan ya da kendi denetimleri dışında kalan yoksulluk ve eşitsizliklerini gidermek; toplumun değişen koşullarından ortaya çıkan sorunları önlemek ve insan kaynaklarını geliştirmek; kişi, aile ve toplum refahını sağlamak amacıyla düzenlenen hizmet ve programları kapsayan bir alandır. Bu alan, örneğin sosyal yardım hizmetleri, çocuk ve aile refahı hizmetleri, fiziksel ve ruhsal sakatlar için yapılan hizmetler, islah hizmetleri, sosyal sigortalar, aile planlaması, konut sorunları ve toplum kalkınması gibi hizmet ve programları kapsamaktadır.⁷ Sosyal hizmetle-

⁶ Çoban, Arzu İcağasıoğlu, Aileye Yönelik Müdahale http://www.manevisosyalhizmet.com/?page_id=163 (ET: 18.12.2015)

⁷ Ancı, Kadir, *Sosyal Güvenlik Dersleri*, Ankara, 1999, s. 147; Yolcuoğlu, İsmet Galip, *Sosyal Hizmetlere Giriş*, Ankara, 2012, s. 106; Ayrıca bkz. III' üncü Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, 11-14 Aralık 1968, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, *Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayını, Yayın, No: 54,* →

rin uygulama alanı çok geniştir: Aile ve çocuk bakım ve yardımı hizmetleri, evlenme konusunda danışmanlık, çocuk bakımevleri ve yuvaları, normal bir aile ilişkisi olmayan çocuklara hizmetler, evlat edinme, vasilik, koruyucu aile, gönüllü çalışmalar, yaşlılara bakım ve yardım, kronik hasta ve sakatlara bakım ve yardım, olağanüstü durumlar yardımı, yoksullara yardım, aşevleri, bedensel ve ruhsal sakatların bakım ve rehabilitasyon hizmetleri, evlenmemiş annelere yardım, göçmen ve sığınmışlara yardım, fuhuş yoluna sapmış ve ahlâksal bakımdan tehlikeye düşmüş kızların rehabilitasyonu, sosyal tıp hizmeti, ruhsal hijyen ya da psikiyatrik sosyal çalışma, okulda sosyal çalışma, askeri yerlerde sosyal çalışma, işletmelerde sosyal çalışma, meslek danışmanlığı ve iş bulmaya ilişkin sosyal çalışma, yargı alanında sosyal çalışma, konut yapımında sosyal çalışma, sosyal güvenliğin yönetim örgütlerinde sosyal çalışma, toplum kalkınması programlarında sosyal çalışma, suçlulara yardım vb.⁸Bu araştırmada, aileye yönelik sosyal hizmet çalışmaları ele alınacaktır.

II. AILEYE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

Asrı Saadet'te toplumun temel taşı olan ailenin kurulması, devamının desteklenmesi, eşler arasındaki iletişimin sağlıklı bir şekilde devam etmesi gibi konulara büyük önem verilmiştir. Kur'an'da⁹ ve hadislerde aile, aile fertleri, görevleri ve birbirleriyle ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi ve hükümler mevcuttur. Bu hükümlere göre ailede karı-koca arasındaki ilişki önemlidir. Erkek evin reisi olmakla birlikte¹⁰ kadın, kocası karşısında mali konular da dahil bağımsız kişiliğe sahiptir. Erkek; her istediğini yapan, kadını yok sayan, eşini her türlü haktan mahrum bırakan, evde terör estiren bir zorba değildir. Kadın, evde hem ekonomik hem de diğer insani haklar konusunda müstakil bir şahsiyettir. Hz. Peygamber kadınları erkeklerin mülkiyetinde olan bir mal veya köle değil, aynı haklara sahip kişiler olarak kabul etmiştir. Çocuklar, eşler arasındaki karşılıklı saygı, sevgi ve sağlıklı iletişimin birer meyvesidirler. Aile kurumunun sağlıklı olarak devam etmesinde çocukların önemli etkisi vardır. Rûm, 30/21 ayeti eşler arasındaki ilişkinin yöntemini ve sonuçlarını öz bir şekilde ortaya koymaktadır: *"Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet koyması O'nun varlığının delillerindedir."* Bu âyet, aile ortamının insanın ruh ve beden sağlığı için ne kadar gerekli olduğunu açıkça ifade etmektedir. Ruhî sükûnet bulmak, huzura kavuşmak ve kaynaşmak için bir kadınla bir erkeğin aile olmak üzere bir araya gelmeleri gerekmektedir. Çünkü gerek erkek gerekse kadın, hayatın tüm zorluklarını omuzlamak ve hayatta mutluluğu yakalamak konusunda tek başlarına yeterli donanıma sahip değildirler. Ayrıca erkek

→ →

s.305, 364; Seyyar, Ali, *Sosyal Hizmetlerde Bakım Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, Ankara, 2007, s, 270.

⁸ Dilik, "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler", *AÜSBF Dergisi*, Ankara, 1980, XXXV, 74-76; benzer bir kategorize için bkz. Seyyar, *Bakım Terimleri*, 271.

⁹ Bkz. Bakara, 2/187, 215, 228; Nisâ, 4/20-21, 34-36; Nahl, 16/72; İsrâ, 17/23-24; Rûm, 30/21; Lokman, 31/14; Ahkâf, 46/15, 17-18; Tahrîm, 66/6.

¹⁰ Bkz. Bakara, 2/228; Nisâ, 4/34.

olsun kadın olsun insanda, başkalarına karşı sevgi ve merhametin oluşması ancak etrafında sevgiyle bağlı olduğu kimselerin oluşmasıyla mümkündür. Bunlar da ancak eş ve çocuklardır.

Hz. Peygamber'in evlilik hakkındaki pek çok hadisi vardır.¹¹ Bu hadisler aynı zamanda Hz. Peygamber'in aile kurumuna verdiği önemi göstermektedir. Hz. Peygamber'in uygulamalarında, nikâh dışındaki yollara sapanlara, uhrevî sorumluluklarının yanında dünyevî olarak da çeşitli cezalar belirlenmiş ve uygulanmıştır.¹² Hz. Peygamber ayrıca "*Uhdesine bir işimizi tevdi ettiğimiz kimse, eğer evli değilse evlensin*"¹³ sözüyle devlet görevinde bulunacak kişinin önceliklerinden birinin en kısa zamanda aile kurması olduğuna işaret etmiştir.

Hz. Peygamber, ailenin kurulmasına, devamının sağlanmasına, aile fertlerinin birbirlerine olan yaklaşım ve ilişkilerine yönelik yol gösterici tavsiyelerde bulunmuştur. Hadislerde, evlenirken misvak ağacından bir dal olsa bile, kızlara mutlaka "*mehir*" verilmesi gerektiği¹⁴, erkeğin, eşine verdiği şey hatta su ikram etmesinin sadaka olduğu, ailesi veya hanımı için hayırlı olanların, en hayırlı kişiler oldukları¹⁵ gibi hususlar sıkça vurgulanmıştır. Hz. Peygamber, aile düzeninin korunması ve aile içi dayanışmanın güçlendirilmesi için, aile fertlerinin her birine ayrı ayrı görevler düştüğünü belirterek bu konuda ashâbını uyarmıştır. Meselâ, kendisi gazaya gitmek isteyen bir adama, eşiyile birlikte hacca gitmesini söylemiş ve gazadan vazgeçirmiştir.¹⁶

Asr-ı Saâdet'te evlilik kurumunun güçlendirilmesi amacıyla mali destek devreye sokulmuştur. Nitekim Hz. Peygamber'e bir fey' malı geldiği zaman onu hemen taksim etmiş, evlilere iki, bekarlara da bir pay vermiştir. Dünyaya gelen her çocuk adına da aile tazminatı hak kazanmaktadır. Ebû Ubeyd, İslâm'ın ilk dönemindeki aile ve çocuk tazminatı uygulamaları konusunda pek çok örnek

¹¹ "*Birbirini sevenler için nikâh gibisi yoktur.*", San'ânî, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyârî (Ö. 211/ 827), *el-Musannef*, Çev. Hüseyin Yıldız, I-XII, İstanbul, 2012, VI, 186; "*Sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa hemen evlensin. Zira evlilik gözü (haramdan) daha çok uzaklaştırıcı, iffeti de çok daha koruyucudur. Evlilik külfetine güç yetiremeyenler ise oruç tutsun. Çünkü oruç, şehveti kıran bir şeydir.*", Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (Ö. 255/869), *Sahîhu'l-Buhârî*, Nşr: Beytu'l-Efkâr, Riyad, 1998, Nikâh, 2; Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccâc (Ö. 261/874), *Sahîh-i Müslim*, Nşr. Beytu'l-Efkâr, Riyad, 1998, Nikâh, 1; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (Ö.273), *Sünen*, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-VI, Beyrut, 1998, Nikâh, 1; ayrıca Hz. Peygamber'in evliliğe teşviki hakkında bkz. Heysemî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. EbîBekr b. Süleyman (Ö.807/1405), *Mecmeu'z-Zevâid* ve Menbau'l-Fevâid, Çev. Heyet, I-XX, İstanbul, 2011, VII, 388-398.

¹² Bkz. Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VII, 435-437; Buhârî de, Hz. Peygamber'in, zina eden bekar hakkında yüz değnek vurulması ve 1 yıl gurbete gönderilmesi (sürgün) hükmü verdiğini aktarmaktadır, Buhârî, Şehâdât, 8, Sulh, 5.

¹³ Ebû Ubeyd Kâsim b. Sellâm (Ö.224/838), *Kitâbu'l-Emvâl*, Çev. Cemaleddin Saylık, İstanbul, 1981, s. 296.

¹⁴ Heysemî, VII, 473; değişik mehir miktârları VII, 473-474; Mesela, Hz. Ömer'in hutbede mehirin miktârını sınırlamak istemesi, bir kadının itiraz etmesi ve Hz. Ömer'in, kadını haklı bulması Heysemî, VII, 483-484; mehri vermemenin ve hatta vermeme niyetinin ağır sorumluluğunun olduğu hakkındaki hadisler önemlidir. Heysemî, VII, 484-486.

¹⁵ Bkz. Heysemî, V, 190-191, VII, 541, 556, 601.

¹⁶ Buhârî, Cezâu's-Sayd, 37.

vermektedir.¹⁷ Asr-ı Saâdet'te, zaruri bazı nedenlerle çok kısa süreli olarak izin verilen ancak aile müessesesinin devamına uygun olmayan *Müt'a nikâh*¹⁸ ve gayr-i ahlâkî olan *Şiğâr nikâh*¹⁹ da yasaklanmıştır. Bu dönemde ayrıca; iki erkeğin karşılıklı olarak karılarını değiştirmeleri demek olan *bedel nikâhı*, hür bir kadının başka bir erkekle metres hayatı yaşaması olan *haden nikâhı*, bir kimsenin öldükten sonra en büyük oğlunun üvey annesi ile mehirsiz olarak evlenmesi olan *makt nikâhı* gibi nikâh türleri de toplumda yaygın haldeydi.²⁰ Bütün bunlar aile bütünlüğünün korunmasına ve İslâmî ahlaka uygun olmadıkları için Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.

Asr-ı Saâdet'te aile kurumuna yönelik sosyal hizmetler, genel anlamda birkaç başlık altında ele alınabilir.

1. Evliliğe Teşvik ve Aile Kurumunun Oluşturulmasına Yönelik Sosyal Hizmetler

Birey ve toplumuyla güçlü bir sosyal organizasyon oluşturmayı hedefleyen İslâm; sağlam bir sosyal yapının oluşması, bireyin kişiliğinin gelişmesi ve toplum yaşamının kalitesine etki etmesi bakımından büyük önem taşıyan aile kurumuna önem vermiş ve evliliği teşvik etmiştir. En başta Kur'ân, bekarların evlendirilmesini teşvik etmektedir: "*Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve câriyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.*"²¹ Hz. Peygamber: "*Sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa hemen evlensin. Zira evlilik gözü (haramdan) daha çok uzaklaştırıcı, iffeti de çok daha koruyucudur. Evlilik külfetine güç yetiremeyenler ise oruç tutsun. Çünkü oruç, şehveti kıran bir şeydir*" sözüyle ve diğer hadisleriyle²² evliliği teşvik etmiştir.

Asr-ı Saâdet'te, evlenmek isteyenler ekonomik anlamda desteklenmişlerdir.²³ Evlenmek isteyip de elinde mehir olarak vereceği malı olmadığı için kendisine gelerek yardım isteyen kişiye Hz. Peygamber, elindeki imkanlarla, eğer

¹⁷ Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, 269-272..

¹⁸ **Müt'a Nikâh:** Aralarında dinen evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, erkeğin kadına vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre karı-koca hayatı yaşamaları hususunda anlaşmalarıyla ortaya çıkan nikâh türüdür. Dönmez, İbrahim Kafi, "Müt'a", *DİA*, XXXII, 174-180, İstanbul, 2006, 174; Müt'a nikâhının yasaklanış dönemleri hakkında farklı rivâyetler için bkz. Heysemî, VII, 426-432; Tebük seferinde yasaklanışı, VII, 427; Hayber'de yasaklanışı, VII, 428; Mekke'nin fetihinde yasaklanışı, VII, 431.

¹⁹ **Şiğâr Nikâhı (Berdel):** Bir kimsenin, kızını/kız kardeşini diğer birine, o da kızını/kız kardeşini kendisine vermek üzere aralarında mehir de olmaksızın evlendirmesidir. Hz. Peygamber bundan menetmiştir. Ahmed b. Hanbel, (Ö.241/855), *el-Müsned*, Thk. Ahmed Muhammed Şakir-Hamza Ahmed ez-Zeyn, I-XX, Kâhire, 1995, V, 166; Müslim, Nikâh, 57-62; Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 226-227; İbn Mâce, Nikâh, 16; Heysemî, IX, 274, VII, 432-433; ayrıca Şiğâr hakkında daha geniş bilgi için bkz. Güleç, Hasan, "Şiğâr", *DİA*, XXXIX, İstanbul, 2009, s. 142-143

²⁰ Kapar, M. Ali, "Asr-ı Saâdet'te Müşrikler ve Müşriklerle İlişkiler." *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm*, Edt. Vecdi Akyüz, I-V, İstanbul, 1994, II, 311-380, s. 329.

²¹ Nur, 24/ 32.

²² Buhârî, Nikâh, 2; Müslim, Nikâh, 1; İbn Mâce, Nikâh, 1; "*Birbirini sevenler için nikâh gibisi yoktur.*", Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 186; ayrıca Hz. Peygamber'in evliliğe teşviki hakkında bkz. Heysemî, VII, 388-398.

²³ Mesela bkz. Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, 352; Heysemî, VII, 403-405.

yoksa çevresinden destek isteyerek yardımda bulunmuştur. Elinde veya çevresindekilerde bir şey bulunmadığı zaman adamı bir işe veya masraflarını karşılayacak bir miktar ganîmet alır ihtimaliyle gazaya göndermekteydi.²⁴

Hz. Peygamber, evliliğe teşvik etmenin yanında erkek, kadın, yetim, engelli, dul, bekâr pek çok kişiyi maddî-manevi desteklerle evlendirerek sosyal hizmetlerin önemli bir uygulamasını ortaya koymuştur. O (sav), bazen kendisine yapılan müracaat sonucunda evlenmek isteyenlere yardımcı olmuş, bazen bizzat kendisi bekar²⁵ olanlara evlenme konusunda teşvik ve yardımda bulunmuş, bazen de evlilik kararı almış olanların düğün merasimlerine katılarak onlara destek olmuş, hatta evliliğe nasıl adım atacağı konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Mesela, Hz. Peygamber, Ya'lâ b. Ümeyye'yi kadın berberi ve koku satan bir kadınla evlendirmiştir.²⁶ Diğer bir örnekte de, Akkâf b. Bişr'i evlenmeye teşvik etmiş ve onu Kerîme bt. Gülsüm el-Himyerî ile evlendirmiştir.²⁷ Hz. Peygamber, kendisine hizmet eden Rebîa el-Eslemî'yi evlendirmiş, mehir ve düğün yemeği için destek vermiş ve arazi tahsis etmiştir.²⁸ Hz. Peygamber, bekar olan Abdulmuttalib b. Rebîa ve Fadl b. Abbâs'ı evlendirerek, mehirlerini humus maldan ödemiştir.²⁹ Ayrıca, Ma'n b. Yezîd'e kız isteyip evlendirmiştir.³⁰ Hz. Peygamber, Ali es-Sülemî'yi Ümeyme bt. Rebîa b. el-Hâris ile evlendirmiştir.³¹ Diğer ilginç bir örnek Hz. Peygamber'in, evlenmek için yanına gelen bir kadını fakir bir sahâbî ile evlendirmesidir.³² Buna benzer başka bir örnekte de Hz. Peygamber yine fakir bir sahâbîyi evlendirmiştir.³³ Hz. Peygamber, yetimlerin evlendirilmesini teşvik etmiş ve destek olmuştur. Nitekim Hz. Âişe'nin yanındaki yetim kızın evlendirilmesi, düğününde def çalınması ve şarkıcı gönderilmesi ile özel olarak ilgilenmiştir.³⁴ Hz. Peygamber, engellilere de evlenmeleri konusunda destek olmuştur. Cüleybib ve Sa'd es-Sülemî ez-Zekvânî örnekleri önemlidir. Hz. Peygamber, fizikî görünümünden dolayı dışlanmışlık hissine kapılan bu iki sahâbîye değer vermiş ve onlara evlenmeleri konusunda destek olmuştur.³⁵

Hz. Peygamber devlet memurlarını da evliliğe teşvik etmiş ve bunu standart hale getirmiştir: " *Kim bizim tarafımızdan memuriyetle görevlendirilirse, be-karsa evlensin, evi yoksa ev, bineği yoksa binek ve hizmetçisi yoksa hizmetçi*

²⁴ Müslim, Nikâh, 75; Subhi Sâlih, *İslâm Kurumları*, Çev. İbrahim Sarımsı, Ankara, 1999, s. 287; Yeniçeri, Celal, *İslâm'ın Dayanışma - Paylaşma Medeniyeti*, İstanbul, 2013, s. 447.

²⁵ Hz. Peygamber'in bekarları evlendirmesi ve evlilik konusunda rehberlik etmesi ile ilgili bazı örnekler için bkz. Müslim, Nikâh, 76-82.

²⁶ Heysemî, VIII, 508.

²⁷ Heysemî, VII, 384-386.

²⁸ Heysemî, VII, 403-405.

²⁹ Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, 352.

³⁰ Heysemî, IX, 509.

³¹ Heysemî, VII, 497.

³² İbn Mâce, Nikâh, 17.

³³ Buhârî, Nikâh, 15.

³⁴ Heysemî, VII, 499.

³⁵ Geniş bilgi için bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 131-132; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 419; Eser, Mit-hat, *Engelli Sahâbiler*, İstanbul, 2013, s. 139-143.

edinsin. Kim bundan fazlasına sahip olursa ya hain ya da hırsızdır."³⁶ Hz. Peygamber, devlet memurlarına bu imkânın sunulmasını isterken aslında, her dönemde devlet kademelerinde görev yapan insanların karşılıklarına çıkabilecek farklı problemlere karşı önlem almış olmaktadır. Bunların başında mali sıkıntıdan dolayı devlet memurunun rüşvete başvurma riski gelmektedir. Ayrıca ahlâkî riske karşı da evlilik önemli bir çözüm yoludur.

Hz. Peygamber, yeni evlenmiş veya evlenmeye karar vermiş sahâbîlere de gerek düğünde gerekse evlilikleri boyunca neler yapacakları konusunda tavsiyelerde bulunmuş ve bazılarını maddi destekte bulunmuştur. Bunlar arasında en dikkat çeken örnek, babasını henüz kaybetmiş olan Câbir b. Abdullah örneğidir. Zâtü'r-Rikâ' gazvesinde Câbir'le sohbet eden Hz. Peygamber, onun evlendiğini öğrenince bir kızla mı, yoksa dul bir hanımla mı evlendiğini sormuştur. Evlendiği kadının dul olduğunu öğrenen Hz. Peygamber'in, bir kızla evlenmenin daha mutlu sonuçlar doğurabileceğini hatırlatması üzerine Câbir, çocukları başına toplayıp onlarla meşgul olabilecek bir kadını özellikle tercih ettiğini, kardeşlerinin arasına onların yaşında birini getirmeyi doğru bulmadığını ifade etmiştir. Câbir'in cevabını olumlu bulan Hz. Peygamber ona dua etmiştir. Yine bu yolculukta Hz. Peygamber maddi sıkıntı içinde bulunduğunu bildiği Câbir'den devesini kendisine satmasını istemiş, Uzun bir pazarlıktan sonra ve Medine'ye varınca teslim etmek şartıyla deveyi satın almış, Gazve dönüşü Câbir deveyi teslim etmek üzere götürürnce, Hz. Peygamber, ona olan borcunu ödemiş ve deveyi de kendisine hediye etmiştir.³⁷ Bu örnekte Hz. Peygamber hem evlilik danışmanlığı yapmış hem de maddi yardımda bulunmuştur. Bunu yaparken de karşısındaki insanı rencide edecek söz ve davranışlardan uzak durmuştur. Diğer bir örnekte Hz. Peygamber, hanım sahâbî Rubeyyi' bt. Muavviz'in def çalınmakta olan düğününe katılmış ve desteğini göstermek amacıyla yanına oturmuştur.³⁸ Hz. Peygamber, yeni evlenen Abdurrahman b. Avf'a bir koyunla bile olsa düğün yemeği vermesini tavsiye etmiştir.³⁹

Hz. Peygamber, evlenmek isteyen kişilere; talip oldukları adayı görüp görmediklerini sormuş, eğer görmemişlerse mutlaka bakıp görmelerini tavsiye etmiş ve görerek evlenme olursa bunun, kaynaşma/ülfet açısından daha uygun bir evliliğe yol açacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştur.⁴⁰

Hz. Peygamber, insanlara evlilik ve aile kurma konusunda teşvik ve yar-

³⁶ Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, 296; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (ö. 275), *Sünen-i Ebi Dâvûd*, Thk. Muhammed b. Sâlih er-Râcîhî, Riyad, 1999, İmâre, 10; Kallek, Cengiz, *Asr-ı Saâdet'te Yönetim Piyasa İlişkisi*, İstanbul, 1997, s. 138.

³⁷ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik (Ö.218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Nşr. Mustafa es-Sekkâ vd. I-II, Kâhire, 1955, II, 206-207; Buhârî, Büyü', 34; ayrıca bkz. Müslim, Nikâh, 55-58, İbn Mâce, Nikâh, 7; Heysemî, VII, 397, 476; Kandemir, Yaşar, "Câbir b. Abdullah", *DİA*, VI, 530-532, İstanbul, 1992, 531.

³⁸ Buhârî, Nikâh, 49; ayrıca bkz. Heysemî, VI, 421, VII, 502-503.

³⁹ Heysemî, VI, 409.

⁴⁰ Müslim, Nikâh, 74-75; İbn Mâce, Nikâh, 9.

dımda bulunurken aynı zamanda evliliğin sağlam temellere oturması amacıyla toplumdaki bazı yanlış uygulamaları da değiştirmiş veya yeni prensipler getirmiştir. Bu çerçevede yukarıda da değinildiği gibi Hz. Peygamber, zaruî bazı nedenlerle çok kısa süreli olarak izin verilen ancak aile müessesinin devamına uygun olmayan Müt'a nikâhını ve gayr-i ahlâkî olan Şiğâr nikâhını da yasaklamıştır.

Asr-ı Saâdet'te ailenin kurumunun oluşması aşamasında en önemli konulardan biri *mehir* konusudur. Hz. Peygamber, toplumda kadınların aleyhine olarak uygulanan mehir konusunu, kadının lehine olacak şekilde değiştirmiştir. İslâm'dan önce gerek Eskiçağ'da yaşayan Yunan ve diğer toplumlarda olsun gerekse câhiliye Araplarında olsun mehir evlenilecek kızın ailesine ödenirdi.⁴¹ İslâm, mehrin evlenilecek kadının ailesine değil bizzat kendisine verilmesi prensibini getirmiştir. Kadın haklarının İslâm dışı toplumdaki seyrine bakıldığında bu prensibin sosyal hizmet ve kadın hakları konusunda büyük bir ilerleme getirdiği görülecektir. Mehir, Hz. Peygamber dönemi ve sonrasındaki İslâm devletlerinde taviz verilmeden uygulanan hukukî kaidelerden biri olmuştur. Evlenirken kadına mehir verilmesinin şart olduğunu⁴² söyleyen Hz. Peygamber: "*Bir kadınla mehir vereceğini söyleyerek evlenen ve mehrini vermeyi düşünmeyen kişi, Allah katında zina yapmış sayılır.*"⁴³ sözünü de mehrin önemini vurgulamıştır.

Asr-ı Saâdet'te, evlilikte kadın lehine düzenlenen diğer bir prensip de, evliliklerde dul veya bekâr olsun kadının onayının alınmasıdır. Hz. Peygamber, evliliklerde dul kadınların sözlü ve bâkire kızların susarak ta olsa onaylarının alınmasını emretmiş⁴⁴ ve bunun uygulanmasının takipçisi olmuştur. Hadîslerde, nikâh akdi/evlilik konusunda kadınlarla istişare edilmesinin gerekliliği,⁴⁵ babaları tarafından zorla evlendirilen kızların nikâhlarının geçersiz olacağı açıkça belirtilmiştir.⁴⁶ Bu konuda teorik olarak prensipleri ortaya koyan Hz. Peygamber'in bizzat kendisi, kızlarını evlendireceğinde onlara sormuş ve isteklerine göre hareket ederek teorik olan bu prensipleri pratiğe dökmüştür.⁴⁷ Hz. Peygamber bu konuyu tavizsiz bir şekilde uygulama alanına koymuştur. Mesela, izni alınmadan evlendirilen dul bir kadının şikâyeti üzerine Hz. Peygamber, bu nikâhı geçersiz saymıştır.⁴⁸ Buhârî'deki diğer bir rivâyete göre, dul bir kadın olan Hansâ

⁴¹ Bkz. Aydın, M. Akif, "Mehir", *DîA*, XXVIII, 389-391, İstanbul, 2003, s. 389.

⁴² Buhârî, Nikâh, 52.

⁴³ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 229-230; Heysemî, VII, 48; ayrıca bu konudaki diğer rivayetler için bkz. VII, 49-52.

⁴⁴ Buhârî, Nikâh, 42; Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 184-187; aynı durum yetim kızlar için de geçerlidir, Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 177. Hz. Peygamber buyurdu: "*Dul kadın evlenme konusunda söz söylemeye kendisi daha çok hak sahibidir. Bakire olan kızların da evlenme konusunda izinleri alınır, onların izinleri susmalarıdır.*" Mâlik b. Enes (Ö.179/795), *el-Muvattâ'*; Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-II, Beyrut, 1985, Nikâh, 4; Müslim, Nikâh, 66, 64-68.

⁴⁵ Buhârî, İkrâh, 3.

⁴⁶ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 179-183.

⁴⁷ Heysemî, VII, 465-467.

⁴⁸ Buhârî, Nikâh, 43.

bt. Hizam'ı babası -iznini almaksızın- evlendirmişti. Hansâ'nın, babasını Hz. Peygamber'e şikâyet etmesi üzerine Hz. Peygamber, bu nikâhı geçersiz kılmıştır.⁴⁹ Hz. Peygamber'den sonra, isteği dışında evlendirilen bir kadın, Ensârdan iki zata müracaat ederek yardım istemiş, Ensâr büyükleri de Hansâ olayını örnek göstererek bu nikâhın geçersiz olduğunu söylemişlerdir.⁵⁰ Hz. Peygamber, nikahta dul ve kızların onayının alınmasını gerekli görmekle birlikte, veli izninin olmasını şart koşturmuştur. "*Velisinin izni olmadan evlenen kadının nikâhı geçersizdir, nikâhı geçersizdir. Velisi olmayanların velisi sultan (siyasî otorite)dir*"⁵¹ sözüyle evliliklerde velinin izninin önemine ve devletin bu konudaki fonksiyonuna dikkat çekmiştir.

Asr-ı Saâdet'te, evliliklerde kadın lehine düzenlenen ve uygulamaya konulan diğer bir konu da, kadınların nikâh sırasında bazı şartlar koşmaları ve bunların geçerli kabul edilmesidir.⁵² Hz. Peygamberin uygulamaları, daha sonraki devirlerde İslâm hukukunun temel kaideleri olarak uygulanmıştır.⁵³

Hz. Peygamber, günümüzde meydana gelen aile dağlımalarının çoğunun altında yatan önemli bir noktaya, ahlakî bir probleme dikkat çekerek uyarılarda bulunmuştur. Hz. Peygamber, "*Hiçbiriniz Müslüman kardeşinin dünürü olduğu bir kimseye dünürü olmasın*"⁵⁴ sözüyle, evlilik teşebbüslerinde ahlakî olmayan yöntemlere başvurulmaması konusundaki kesin tavrını ortaya koymuştur. Birçok konuda uyarılar içeren diğer bir rivâyette "*Hiç kimse kardeşinin istediği kadını istemesin. Hiçbir kadın da diğer bir kadının çanağının altını üstüne getirmek için onu boşatmayı istemesin*"⁵⁵ sözleriyle Hz. Peygamber evlilik teşebbüslerinde hem erkeğin hem de kadının düşebileceği en tehlikeli tuzaklara dikkat çekmiştir.

2. Aile Bütünlüğünün Korunmasına Yönelik Sosyal Hizmetler

Asr-ı Saâdet'te aile bütünlüğünün korunmasına büyük önem verilmiş, bu konuda tedbirler alınmıştır. Hz. Peygamber, aile müessesesinin kurulmasına önem vermekle kalmamış, aile bütünlüğünün devam etmesi, ailenin dağılması, eğer dağılma kaçınılmaz duruma gelmişse bunun en zararsız şekilde olması için uyarılarda bulunmuş ve rehberlik yapmıştır. Hadîslerde, öncelikle gereksiz boşanmanın çirkinliği ortaya konulmuştur: "*Allah, bir zevkten usanıp bir başkasını arzulayan kadın ve erkekleri sevmez*"⁵⁶, "*Üç şey vardır ki şakası câiz değildir: Talâk, nikâh ve itâk (köle azadı).*"⁵⁷ Ayrıca çiftlerin boşanması için yan-

⁴⁹ Buhârî, İkrâh, 3.

⁵⁰ Buhârî, Hiyel, 11

⁵¹ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 242-243.

⁵² Mesela bkz. Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 282-283.

⁵³ Mesela bkz. Buhârî, Şurût, 6.

⁵⁴ Mâlik b. Enes, *Muvattâ'*; Nikâh, 1, 2.

⁵⁵ Buhârî, Şurût, 8, 11; Müslim, Nikâh, 52; bu anlamdaki diğer hadîsler için bkz. Müslim, Nikâh, 49-56.

⁵⁶ Heysemî, VIII, 21.

⁵⁷ Heysemî, VIII, 22.

liş gayretlerde bulunan kimseler de sert şekilde uyarılmıştır. “Kadını kocasına karşı kıskırtan bizden değildir”⁵⁸ hadîsinde ve buna benzer hadîslerde karı-koca arasını açmaya yönelik teşebbüsler sert ifadelerle kınanmış ve bunun mesuliyetinin ağır olacağı ifade edilmiştir. Hz. Peygamber, siyah tenli doğan çocuğun kendisine ait olmadığını iddia eden ve bu yüzden ailesini dağıtma eğilimine giren adamı, deve örneğini vererek ikna etmiştir.⁵⁹

Asr-ı Saâdet'te, savaşların sonucunda meydana gelen aile dağılımlarına karşı bir dizi önlem alınmıştır. Hz. Peygamber, ayrı kişilerde olan anne-oğul köleyi satın alarak birleştirmiş ve onları azad etmiştir.⁶⁰ Ayrıca Hums'tan (beşte bir) gelen esirlerden aynı evin ahalisini birbirlerinden ayırmadan bir yere vermiştir.⁶¹ Hz. Peygamber, bu konuda ashâbını uyarılmış ve bazı yanlış uygulamalarını düzeltirmiştir. Bu konu hakkında kaynaklarda pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlardan birinde Hz. Peygamber, iki kardeş köleyi ayrı ayrı satan Hz. Ali'yi uyarılmış ve sattıklarını geri alarak onları birbirinden ayırmadan satmasını emretmiştir.⁶² Hz. Peygamber özellikle küçük çocuklarla annelerinin birbirlerinden ayrılmamaları konusuna özen göstermiştir. Benî Kurayza esirleriyle ilgili olarak, gerek ganîmet taksimi gerekse satış sırasında, annelerle henüz ergenlik çağına gelmemiş çocuklarının birbirinden ayrı düşürülmesini yasaklamış ve şöyle demiştir: “Kim bir anne ile çocuğunu ayırırsa Allah da kıyamet günü onunla sevdiğini ayırsın.”⁶³

Asr-ı Saâdet'te, ayrılma durumuna gelmiş çiftlerin problemlerine bakılmış, devam etmesi halinde çiftlere veya varsa çocuklara zarar verecek evliliklerin kontrollü şekilde sonlandırılması sağlanmıştır. Bu çerçevede Hz. Peygamber, eşler arasında şiddetli geçimsizlik varsa⁶⁴ veya kadının kocasından nefret etmesi durumunda, kendisine müracaat eden kadınlara, aldıkları mehri geri vermek şartıyla ayrılmalarına hükmetmiş,⁶⁵ böylece evliliğin devamı durumunda bu nefretin sonucunda ortaya çıkacak şiddeti de önlemiştir. Bu konudaki ilginç örneklerden biri Sahâbî sâbit b. Kays hakkındadır. Kaynaklarda aktarıldığına göre; Sâbit b. Kays'ın karısı Hz. Peygambere gelerek kocasını çirkin bulduğu için ayrılmak istediğini belirtmişti. Kadının ciddi ve kararlı olduğunu, bu durumun devam etmesi durumunda ailede çok daha olumsuz sonuçların doğabileceğini gözlemleyen Hz. Peygamber, kadının, aldığı mehri geri vermesi şartıyla Sâbit b. Kays'ı ikna etmiş ve boşanma gerçekleşmişti.⁶⁶ Yine buna benzer şe-

⁵⁸ Heysemî, IX, 274; ayrıca Heysemî, VII, 621.

⁵⁹ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VII, 152-153.

⁶⁰ Heysemî, VI, 581.

⁶¹ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VIII, 382; Ayrıca Hz. Peygamber'in anne ve çocuğun birbirlerinden ayrılmamaları konusundaki uygulamaları için, Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VIII, 382-383.

⁶² Heysemî, VI, 581.

⁶³ Özel, Ahmet, *İslâm Devletler Hukukunda savaş esirleri*, Ankara, 2014, s. 68-69.

⁶⁴ Mâlik b. Enes, *Muvattâ'*; Talâk, 31; diğer örnekler için 1172, 1174; ayrıca erkekte cinsel bir problem varsa normal olarak boşanırlar. Mâlik b. Enes, *Muvattâ'*; Talâk, 74-75.

⁶⁵ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 638-639.

⁶⁶ Buhârî, Talâk, 11.

kilde birbirine karşı lanetleşen (liân) karı-kocanın boşanması gerektiğine yönelik hükmün⁶⁷ hikmeti de muhtemelen aynıdır.

Günümüzde boşanmaların artması ve ailelerin dağılması sonucunda fertlerde, özellikle çocuklarda⁶⁸ meydana gelen psikolojik problemler, bunun sonucunda toplumlarda ortaya çıkan sosyolojik sorunlara bakıldığında, Hz. Peygamber'in asırlar öncesinde gösterdiği aile bütünlüğü hassasiyeti daha iyi anlaşılabilir. Özellikle kadının aile bütünlüğünün korunmasındaki rolü büyüktür. Burada *Kadın Konukevleri* konusuna değinmekte fayda vardır. Aile dağılmalarında evden ayrılan, kocasından kaçan kadınların kalması için oluşturulan *Kadın Konukevleri* aile birliğini sağlama amacına hizmet etmekten çok, ailenin en hayati öneme sahip üyesi olan kadının evden ayrılmasıyla, ailenin dağılmasını hızlandırmaktadır. Özellikle Batı medeniyetinin değerleri ölçü alınarak *feminist* bakış açısına sahip *kadın derneklerinin* baskılarıyla kurulan *Kadın Konukevlerinde*, yönetmelikten kaynaklanan nedenlerle rehabilite edici uygulamalar amacına uygun ve düzenli olarak yapılamamaktadır. Çünkü buraya sığınan kadınlar, kurallara uymadıklarında herhangi bir sınırlayıcı müeyyideye muhatab olmamaktadırlar. Bu durum da zaten iletişim araçları vasıtasıyla ahlakî dejenerasyona uğramış birçok kadının keyfi davranmasına neden olmakta ve eşlerine karşı bunu bir silah olarak kullanma yolunu açmaktadır. Ayrıca erkeklere verilen “*evden uzaklaştırma*” cezaları da hiçbir şekilde aile bütünlüğünün korunması amacına hizmet etmemektedir. Ayrılma arefesinde olan eşlere psikolojik, sosyal hatta gerekiyorsa ekonomik destek verilerek ailenin dağılması önlenmeli, cezâî müeyyidelere çok zorunlu olmadıkça başvurulmamalıdır. Özetle; günümüzde aile bütünlüğünün korunmasına yönelik çok daha kalıcı, eşleri karşılıklı olarak rehabilite edici politikalara ihtiyaç vardır.

3. Aile Danışmanlığı Konusundaki Sosyal Hizmetler

Aile kurumu, oluşurken nasıl bazı fedakarlıklar gerektiriyorsa aynı şekilde devam ederken de ortaya çıkacak problemlere karşı dikkatli olmayı ve bazı çözümleri gerektirmektedir. Hiçbir evlilik problem yaşamadan, tartışma olmadan devam eden, her şeyi ile kusursuz bir evlilik değildir. Evliliği boyunca hemen her çift, farklı problemler için zaman zaman desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Bu problemler, daha çok eşler arası iletişim ve cinsellik konularında ortaya çıkmaktadır. Tarih boyunca evliliğin sağlıklı devam etmesi için, bu problemleri çözüme kavuşturacak kişi veya kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Zamanımızda psikiyatrist, psikolog, terapist, aile danışmanları ve aile danışmanlık bürolarının

⁶⁷ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VII, 171- 173; Müslim, Liân, 1-9.

⁶⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmet veren yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları, sevgi evleri/çocuk siteleri, çocuk evleri, çocuk destek merkezleri ve hatta 18 yaş altı rehabilitasyon merkezlerinde binlerce çocuk koruma ve bakım altında bulunmaktadır. Üzülerek belirtmek gerekir ki; bu çocukların çoğunluğu basit nedenlerle dağılmış ailelerin çocuklarıdır. Eğer ailelerin bütünlüğüne yönelik ciddi politikalar üretilebilseydi bu çocukların çoğu aileleriyle birlikte daha mutlu ve huzurlu bir yaşama sahip olabileceklerdi.

yaptığı bu danışmanlık rehberlik görevini daha eski dönemlerde, toplumda sevilen, saygı duyulan, sözü dinlenen kişiler yapmaktaydı.

Hız. Peygamber, toplumdaki bu büyük ihtiyacı dikkate alarak ashâbından gelen problemlere çözüm yolları göstermiş, aile müessesesinin dağılması için tedbirler almıştır. Hız. Peygamber, evlilikteki problemlerin çözümünde, eşler arasında birbirlerine karşı müsamahaya özellikle vurgu yapmıştır. "Bir kimse hanımına kin beslemesin, onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir."⁶⁹ hadisi bu konuda önemli bir bakış açısı getirmektedir. Eşler, birbirlerinin hata olarak gördükleri söz ve davranışlarına bu şekilde yaklaşırlarsa pek çok problemin üstesinden gelebileceklerdir. Hız. Peygamber, kendisine gelen şikâyet ve sorunları kadın-erkek ayırımı yapmadan dinlemiştir.⁷⁰ Burada Hız. Peygamber'in, aile müessesesinin dağılmasını önlemek veya eşlerin ayrılmaları durumunda en az zararla boşanmanın gerçekleşmesi için yaptığı aile danışmanlığı uygulamaları oldukça fazladır. Bunlar, örnekleriyle kısaca ele alınacaktır.

Hız. Peygamber, dul, bekar pek çok kişiye evlenmesi konusunda rehberlik etmiş ve hatta adaylar hakkında yorum yapmıştır. Bunu yaparken de adayların birbirine uygun olup olmadığına dikkat etmiş, ileride evlilikte ciddi problem çıkaracak uyumsuzluk ihtimallerine izin vermemiştir. Fâtıma bt. Kays, bu konuda önemli bir örnektir. Fâtıma bt. Kays, Hız. Peygamber'e gelerek Ebû Cehm b. Huzeife ile evlilik konusundaki fikrini sormuştu. Ebû Cehm'i yakından tanıyan Hız. Peygamber, Fâtıma bt. Kays'a, Ebû Cehm'in "sopasını omuzundan eksik etmeyen biri" yani sert biri olduğunu, bundan dolayı onunla evlenmemesini tavsiye ederek daha uygun biri için beklemesini söylemiştir.⁷¹ Yine Hız. Peygamber, babası vefat ettiği için kardeşlerinin sorumluluğunu alan Câbir b. Abdullah'a evlilik konusunda rehberlik yaparak maddi yardımda bulunmuştur.⁷² Ka'b b. Uca'ya da evlilik konusunda Câbir'e yaptığına benzer tavsiyelerde bulunmuştur.⁷³ Diğer bir örnekte Hız. Peygamber, gebe iken kocasının ölüm haberini alan Subey'a bt. Hâris el-Eslemiy'e'nin evlenmesi için yol göstermiş ve rehberlik yapmıştır.⁷⁴

Asr-ı Saâdet'te aile içi şiddete karşı önlemler alınmıştır. Hız. Peygamber, eşlerine fizikî şiddet uygulayan ashâbı uyarmış ve "En hayırlınız, ailesine karşı en iyi davrananınızdır. Ailesine karşı en hayırlı olanınız ise benim."⁷⁵ "Size, hanımla-

⁶⁹ Müslim, Radâ', 63.

⁷⁰ Buhârî, Hız. Peygamber'in, Ensardan bir kadınla özel olarak konuşmasını aktarmaktadır, Buhârî, Nikâh, 113.

⁷¹ Mâlik b. Enes, *Muvattâ'*; Talâk, 67; Müslim, Talâk, 36-54; Nesâî, Ebû Abdurrahman b. Şuayb (Ö. 303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Thk. Hasan Abdulmunim Şelebi, Beyrut, I-XII, 2001, Nikâh, 8; Kötten, "Ebû Cehm", *DİA*, X, 118; Şulul, 885-86; Başaran, "Fâtıma bint Kays", *DİA*, XII, 227.

⁷² Buhârî, Büyü', 34; Heysemî, VII, 397; Kandemir, Yaşar, "Câbir b. Abdullah", *DİA*, VI, 531.

⁷³ Heysemî, VII, 411.

⁷⁴ Heysemî, VIII, 45; ayrıca bkz. İbn Mâce, Talâk, 7; Buhârî, Hız. Peygamber'in Subey'a'yı taliplilerden biri ile evlendirdiğinin kaydetmektedir, Buhârî, Tefsir, 321.

⁷⁵ Heysemî, VII, 541, 556.

*rinıza iyi davranmanızı tavsiye ediyorum*⁷⁶ gibi sözleriyle de erkeklerin eşlerine iyi davranmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Hz. Peygamber, şiddet görmesi muhtemel bazı kadınları da bu konuda uyarılmış ve şiddet görmelerini engellemek için önlem almıştır. Hz. Peygamber, eşler arasında şiddetli geçimsizlik varsa⁷⁷ veya kadının kocasından nefret etmesi durumunda, kendisine müracaat eden kadınlara, aldıkları mehri geri vermek şartıyla ayrılmalarına hükmetmiş,⁷⁸ böylece evliliğin devamı durumunda bu nefretin sonucunda ortaya çıkacak şiddeti de önlemiştir. Yine buna benzer şekilde birbirine karşı lanetleşen (liân) karı-kocanın boşanması gerektiğine yönelik hükmün⁷⁹ hikmeti de muhtemelen aynıdır. Bu konu aşağıda “Aile İçi Şiddete Karşı Yapılan Sosyal Hizmetler” başlığında daha geniş şekilde ele alınacaktır.

Asr-ı Saâdet'teki danışmanlık hizmetlerinden biri de cinsel problemlere yöneliktir. Hz. Peygamber'e gelen bir kadın, kocası Abdurrahman el-Kurazî'nin cinsel açıdan iktidarsız olduğunu söyleyerek yardım istemiş, Hz. Peygamber de ona yol göstermiştir.⁸⁰ Buna benzeyen diğer bir olayda Hz. Peygamber, kocasından cinsel açıdan tatmin olmayarak ayrılmak isteyen bir kadına tavsiyede bulunarak danışmanlık yapmıştır.⁸¹ Hz. Peygamber, karısını ibadet bahânesiyle ihmal eden Osman b. Maz'ûn'u uyarmıştır. Osman b. Maz'ûn'un eşi Havle bt. Hakim, kocasının ibadete düşkünlüğü sebebiyle kendisiyle ilgilenmemesi üzerine giyimini ihmal edince Hz. Âişe durumu Hz. Peygamber'e haber vermiş, Hz. Peygamber de Osman b. Maz'ûn'u çağırarak her hususta ölçülü olmasını, eşinin, misafirin ve nefsinin de kendi üzerinde hakkı bulunduğunu hatırlatarak herkese hakkını vermesi konusunda uyarıda bulunmuştur.⁸² Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulamalarını ölçü alan Abdullah b. Mes'ûd, kadının, cinsel konuda iktidarsız olan kocasından ayrılmak için mahkemeye başvurması durumunda, erkeğe bu konuda durumunu düzeltmesi için bir yıllık süre verileceğine, bu süre içerisinde durumunu düzeltmediği takdirde kadının, mehrin tamamını alarak ayrılacağına hükmetmiştir.⁸³ Sâbit b. Kays'ın karısı, kocasını çirkin bulduğu için ayrılmak istediğini söyleyince Hz. Peygamber, kadının mehri geri

⁷⁶ Ebû Dâvûd, Nikâh, 41.

⁷⁷ Mâlik b. Enes, *Muvattâ'*; Talâk, 31; diğer örnekler için Talâk, 33,34; ayrıca erkekte cinsel bir problem varsa normal olarak boşanırlar. Mâlik b. Enes, *Muvattâ'*; Talâk, 74, 75.

⁷⁸ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 638-639; Buhârî'de anlatılan olay da aynı kategoride değerlendirilebilir: Sabit b. Kaysın karısı, kocasını çirkin bulduğu için ayrılmak istediğini söyleyince Hz. Peygamber, kadının mehri geri vermesi şartıyla kocasını ikna etti ve boşanma gerçekleşti. Buhârî, Talâk, 11.

⁷⁹ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VII, 171- 173; Müslim, Liân, 1-9.

⁸⁰ Rivâyette, kadın, kocasının iktidarsız olduğunu iddia etmiş, ancak adamın daha önceki eşinden iki çocuğu olduğu ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber buna rağmen kadını suçlamamış, kocasından ayrılması için bazı şartların gerçekleşmesi gerektiğini belirterek rehberlik etmiştir. Olayda aynı zamanda Hz. Âişe'nin, şiddet gören kadınlara destek olduğu ve bunu Hz. Peygamber'e iletmiş anlaşılmaktadır. Buhârî, Libâs, 23.

⁸¹ Buhârî, Şehâdât, 3.

⁸² İbn Sa'd, Muhammed (Ö. 230/844), *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*; Thk. Ali Muhammed Ömer, I-XI, Kâhire, 2001, III, 366-367; Heysemî, VII, 534-537; Kandemir, Yaşar, “Osman b. Maz'un”, *DîA*, XXXIII, 470-471.

⁸³ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, VI, 317-319.

vermesi şartıyla kocasını ikna etmiş ve boşanma gerçekleşmiştir.⁸⁴

Asrı Saadet'te, eşlerin, evliliğin gidişatını etkileyecek kişisel problemlerine çözüm bulmaya yönelik danışmanlık/rehberlik hizmetleri yerine getirilmiştir. Hz. Peygamber, evli çiftlerin özel sorunlarıyla ilgilenmiş, çözümler bularak evliliğin tehlikeye girmesini önlemiştir. Bu sorunlar her ne kadar kişisel ve basit gibi görünse de çözüme kavuşturulmadıkları takdirde ailevi problemlere dönüşebilecek sorunlardır. Meselâ, Hz. Peygamber, kadınların çocuk yıkama yöntemi,⁸⁵ hayzdan temizlenme dahil sordukları her türlü soruyu cevapsız bırakmamış, bunların nasıl yapılacağını uygun şekilde tarif ederek⁸⁶ küçük bir problemi büyümeden ve evliliğe zarar vermeden çözüme kavuşturmuştur. *Sahîh-i Müslim*'de, bu konuda nakledilen bir olay oldukça ilgi çekicidir. rivâyete göre Ümmü Süleym Hz. Peygamber'e gelerek: "*Yâ Rasûlallâh! Kadın uykuda iken erkeğin gördüğünü görür, dolayısıyla erkeğin kendi nefsinden hissettiği şeyi, kadın da kendi nefsinden hisseder*" demiş ve bu durumda gusül gerekip gerekmediğini sormuştur. Bunun üzerine orada bulunan Hz. Âişe, Ümmü Süleym'e: "*Yâ Ümmü Süleym! Kadınların gizli şeyini açığa çıkardın! Elin toprağa gelsin!*" demiştir. Bu söz Hz. Peygamber'in hoşuna gitmemiş ve Hz. Âişe'ye hitaben: "*Bunun sana söylenmesi daha haklıdır. Senin elin topraklansın! Evet yâ Ümmü Süleym! Kadın da bunu gördüğü zaman yıkanmalıdır.*" buyurmuştur.⁸⁷ Aktarılan örnekler bakıldığında Hz. Peygamber kadınları, özel problemleri hakkında ilgili kişi veya kurumlara danışmalarını teşvik etmiş ve bunu engelleme girişiminde bulunanları da kesin şekilde uyarmıştır. Ancak, Hz. Peygamber, evli çiftleri, evdeki özel hallerini –özellikle cinsel konuları- ilgili kişi veya kurumların dışındakilere anlatmamaları konusunda da uyarmıştır.⁸⁸ Çünkü böyle bir durum, aile içinde kalması gereken sırların açığa çıkmasına ve iyi niyetli olmayan birileri tarafından aile fertlerinin yıpratılması amacıyla kullanılmasına neden olabilir. Başka bir olayda Hz. Peygamber, birbirini sevmeyen karı-kocaya rehberlik yaparak, onları birbirine yaklaştırmış ve böylece ailenin dağılmasını önlemiştir.⁸⁹ Yukarıda cinsel konulardaki danışmanlık hizmetlerinde verilen bazı örnekler de bu kategoride değerlendirilebilir.

Hz. Peygamber'in eşleri de O'ndan (sav) sonra insanlara danışmanlık görevini, erkek veya kadın ayrımı yapmadan evlilik konusundaki sorulara cevaplar vererek bu görevi Hz. Peygamber'in bıraktığı yerden devam ettirmişlerdir. Mesela, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Âişe'ye cinsî mü-

⁸⁴ Buhârî, Talâk, 11.

⁸⁵ Hz. Peygamber'in, Ümmü Atiyye ve beraberindeki kadınları çocuklarını yıkama yöntemi konusunda bilgilendirmesi hakkında bkz. Buhârî, Vudû', 32.

⁸⁶ Müslim, Hayz, 60, 61; Buhârî, Hayz, 7.

⁸⁷ Müslim, Hayz, 29-33; Heysemî'deki rivâyette, Hz. Âişe yerine Ümmü Seleme'nin adı geçmektedir. Heysemî, I, 449.

⁸⁸ Heysemî, VII, 513-514.

⁸⁹ Heysemî, VII, 503-504.

nasebet ve gusûl konusunda sorular sormuş ve sorularının cevabını almıştır.⁹⁰ Bu tür danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri, gerek Hz. Peygamber'in eşleri gerekse bu konularda tecrübeli sahabiler tarafından sürdürülmüştür.

4. Aile İçi Şiddete Karşı Yapılan Sosyal Hizmetler

Bir önceki konu başlığının içeriğinde Hz. Peygamber'in aile içi şiddeti önleyen danışmanlık uygulamalarından bazı örnekler verilmiştir. Burada da aile içi şiddeti önlemeye yönelik diğer uygulamalardan örnekler verilerek aile bütünlüğünün korunması konusu daha kapsamlı şekilde ele alınacaktır.

Aile içi şiddet, hem aileyi oluşturan bireylerin her birini ayrı ayrı etkileyen, hem de ailenin ve dolayısıyla toplumun bütünlüğünü tehdit eden ciddi bir sorundur. Ailede şiddet, öncelikle kadın ve çocuklara yönelik olarak ortaya çıkmaktadır. Şiddetin türü ne olursa olsun, bıraktığı izler ve meydana getirdiği sonuçlar, yalnızca uygulandığı süreyle sınırlı kalmayıp, bireyin gelecekteki yaşamında da etkisini sürdürmektedir. Aile içi şiddet, aile ilişkilerinin büyük ölçüde bozulmasına, ailenin duygusal temelini oluşturan sevgi saygı ve güvenin yerini, nefret, endişe ve korku gibi duyguların almasına yol açmaktadır. Şiddete uğrayan bir kadın hem çocukları hem de çevre karşısında rencide olmakta, bunun sonucunda çocuklarıyla sağlıklı bir iletişim kuramamaktadır. Şiddet gören veya ailede başkalarına yapılan şiddete şahit olan çocuklar, ileriki yaşlarında şiddet eğilimi göstermektedirler. Bütün bunlar toplumun çatışmacı bir yöne kayması ve huzursuzluk ortamının doğmasına neden olmaktadır.

Sağlıklı birey ve toplum hedefleyen İslâm, aile içi şiddetin her türüsünü, özellikle kadınlara ve kız çocuklarına yapılan şiddeti ortadan kaldırma konusunda önemli prensipler ortaya koymuştur. Kur'an, Arap toplumunda uygulana gelen, kız çocuklarının öldürülmesi uygulamasını yasaklamış ve bunu yapanları -hukukî cezanın dışında- uhrevî cezayla uyarmıştır.⁹¹ Kadınların haksızlığa ve zulme uğramalarının önüne geçen ve onların da erkekler üzerinde hakları olduğunu beyan eden Kur'an,⁹² insanlığın kökeninin bir erkek ve bir kadına/dişiye dayandığını belirterek⁹³, kadına karşı daha saygılı davranılması gerektiğini vurgulamıştır. Kur'an'ın bu yaklaşımı Asr-ı Saâdet'teki uygulamalarla pratiğe geçirilmiştir. Hz. Peygamber, erkeklerin eşlerine iyi davranmalarını emretmiş⁹⁴ ve yukarıda da aktarılan "*En hayırlınız, ailesine karşı en iyi davrananınızdır. Ailesine karşı en hayırlı olanınız ise benim*"⁹⁵ sözüyle eşlerine şiddet uygulayan ashâbını uyarmıştır. Hz. Peygamber; "*Kişi sabah vakti, kölesini döver gibi karısını dövdükten sonra gece vakti onunla yatmaya utanmaz mı!*"⁹⁶sözüyle de ka-

⁹⁰ Buhârî, Gusl, 27.

⁹¹ Bkz. Tekvîr, 81/8-9; En'âm, 6/137.

⁹² Bakara, 2/28; Nisâ, 4/19, 34.

⁹³ Hucûrât, 49/13.

⁹⁴ Buhârî, Nikâh, 80.

⁹⁵ Heysemî, VII, 541, 556.

⁹⁶ Abdürrezzâk San'ânî, *Musannef*, IX, 556-557.

dınlara fiziki şiddet uygulamayı hoş karşılamadığını göstermiştir. Yine Hz. Peygamber, “Kadınların bizim üzerimizdeki hakları nelerdir?” diye soran ashâbına verdiği cevaplardan biri de “Kadınları dövmeyin” cevabıdır.⁹⁷

Sözlü olarak kadına şiddet konusunda uyarılarda bulunan Hz. Peygamber, aile içi şiddet konusunda zor durumda olan veya şiddete uğrama ihtimali yüksek olan kadınları destekleyerek ve rehberlik ederek bunu pratiğe dökmüştür. Eşinden boşanan Fâtıma bt. Kays Hz. Peygamber’e gelerek: “Ey Allah’ın Peygamberi! Kocam beni üç talâk ile boşadı. Ben (onun evinde iddet beklersem) bana hücum edilip saldırılmasından korkuyorum” demişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Fâtıma bt. Kays’a, başka bir eve geçmesini söylemiştir.⁹⁸ Fâtıma bt. Kays’ın, Hz. Peygamber’e gelerek Ebû Cehm b. Huzeyfe ile evlilik konusundaki fikrini sorması ve aldığı cevap daha önce aktarılmıştı.⁹⁹ Hz. Peygamber, şiddet konusunda hassas bir hanım olan Fâtıma bt. Kays’ın, şiddet eğilimi olan Ebû Cehm ile evlenmesine engel olmakla muhtemel bir aile içi şiddet serüveninin önüne geçmiş oluyordu.

Hz. Peygamber, eşler arasında şiddetli geçimsizlik varsa¹⁰⁰ veya kadının kocasından nefret etmesi durumunda, kendisine müracaat eden kadınlara, aldıkları mehri geri vermek şartıyla ayrılımlarına hükmetmiş,¹⁰¹ böylece evliliğin devamı durumunda bu nefretin sonucunda ortaya çıkacak şiddeti de önlemiştir. Yine buna benzer şekilde birbirine karşı lanetleşen (liân) karı-kocanın boşanması gerektiğine yönelik hükmün¹⁰² hikmetlerinden biri de, evliliğin zoraki devamı durumunda ortaya çıkabilecek aile içi şiddetin önlenmesidir denilebilir.

Asr-ı Saâdet’te, meydana gelen aile içi şiddetin cezalandırılması konusunda hassas davranılmış ve ceza geciktirilmeden uygulanmıştır. Meselâ, Cüzâm kabilesinden bir adam, attığı bir taşla karısını öldürünce, Hz. Peygamber adama karısının diyetini ödetmiş ve onu karısının mirasçısı olmaktan mahrum bırakmıştır.¹⁰³Bu örnekte kastî bir durum söz konusu olmadığı için diyetle yetinilmiştir. Ancak kasıtlı öldürmelerde durum farklıdır. Hz. Peygamber, karısını kasten öldüren erkeğin kısasen öldürülmesine hükmetmiştir.¹⁰⁴ Bu ve buna benzer örneklerden yola çıkan İslâm hukukçuları, erkeğin bir kadına vurup yaralaması

⁹⁷ Ebû Dâvûd, Nikâh, 42, 43, 44.

⁹⁸ Müslim, Talâk, 53; Başaran, “Fâtıma bint Kays”, *DİA*, XII, 227.

⁹⁹ Olayın detayları hakkında bkz. Mâlik b. Enes, *Muvattâ’*, Talâk, 67; Müslim, Talâk, 36-54; Nesâî, *Sünen*, Nikâh, 8; Köten, “Ebû Cehm”, *DİA*, X, 118; Şulul, 885-886; Başaran, “Fâtıma bint Kays”, *DİA*, XII, 227.

¹⁰⁰ Mâlik b. Enes, *Muvattâ’*, Talâk, 31; diğer örnekler için Talâk, 33, 34; ayrıca erkekte cinsel bir problem varsa normal olarak boşanırlar. Mâlik b. Enes, *Muvattâ’*, Talâk, 74, 75.

¹⁰¹ Abdürrezzâk San’ânî, *Musannef*, VI, 638-639; Buhârî’de anlatılan olay da aynı kategoride değerlendirilebilir: Sabit b. Kaysın karısı, kocasını çirkin bulduğu için ayrılmak istediğini söyleyince Hz. Peygamber, kadının mehri geri vermesi şartıyla kocasını ikna etti ve boşanma gerçekleşti. Buhârî, Talâk, 11.

¹⁰² Abdürrezzâk San’ânî, *Musannef*, VII, 171- 173; Müslim, Liân, 1-9.

¹⁰³ Abdürrezzâk San’ânî, *Musannef*, IX, 511.

¹⁰⁴ Bu konuda Hz. Peygamber (28049) ve Hz. Ömer’in uygulamaları için bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XI, 85.

sonucunda erkeğin diyet ödeyeceğine hükmetmişlerdir.¹⁰⁵

Hz. Peygamber'in, söz ve uygulamalarıyla aile içi şiddete karşı önemli önlemler alması ve ashâbını da bu konuda uyarması uygulaması, kendisinden hemen sonraki Râşid Halîfeler döneminde devam ettirilmişse de daha ileri dönemlerde, toplumdaki İslâm öncesi gelenek ve alışkanlıklar zaman zaman canlanmış ve bu yüzden kadına karşı yanlış yaklaşımlar yaşanmıştır. Günümüzdeki Müslüman toplumların bir kısmında da kadın, Kur'ân ve Sünnette yeri olmadığı halde, İslâmî gelenek adı altında horlanmakta ve kötü muameleye maruz kalmaktadır. Bu yaklaşımın, yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarıyla uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktur.

5. Asker Ailelerine Yönelik Sosyal Hizmetler

Devlet adına savaşa giden askerlerin ailelerin desteklenmesi ve korunması da sosyal hizmetlerin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Asker aileleri açısından iki türlü zorluk söz konusudur. Bunlardan birincisi, askerlik süresince ailenin asker ferdi için, savaşta olmasının getirdiği risklerden dolayı duyulan hayati endişe; ikincisi ise, eve gelir getiren kişinin uzun süre evden ayrı kalmasının sonucu olarak ailenin içine düştüğü ekonomik sıkıntılardır. Ayrıca, baba eksikliğiyle ortaya çıkacak otorite boşluğunun, çocukların gelişimi üzerinde meydana getireceği olumsuzluklar da söz konusudur. İşte bu ailelere yönelik hem psikolojik hem de ekonomik desteğe yönelik sosyal hizmet, hem devletin hem de toplumun görevidir. Günümüzde buna *askerî sosyal hizmet* adı verilmektedir.¹⁰⁶

Asr-ı Saâdet'te orduyu oluşturan birlikler büyük oranda gönüllü askerlerden oluşmaktaydı. Cihada çıkmaktaki temel hedef Allah'ın rızasını kazanmaktı. Mazereti olmadan seferlere katılmayanlar ise kınanmaktaydı. Gönüllü askerler orduya katılmakta, savaş bittiğinde de ailelerinin yanına dönerek gündelik hayatlarına bıraktıkları yerden devam etmekteydiler. Maaş alamadıkları gibi birçoğu savaş teçhizatını da kendileri temin etmek durumunda kalıyorlardı. Durumu iyi olmayanlara ise zenginler yardımcı oluyordu. Örneğin Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Talhâ b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf gibi sahabîler, fakir askerlerin donanımını sağlayan zenginlerden bir kaçıdır. Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in ilk dönemlerinde de gönüllü askerlik yöntemi devam etmiş, komutanlara ve askerlere herhangi bir ücret ödenememiştir. Ancak işini, kazancını bırakıp belirli bir süre evinden uzaklaşan askerlere ve ailelerine ekonomik olarak desteklemek gerekiyordu.

Kur'ân'da, İslâm ordularının ilk büyük savaşı olan Bedir Savaşı sonrasında bu probleme çözüm getirilmiş,¹⁰⁷ elde edilen malların beşte biri (humus) ayrıl-

¹⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XI, 87.

¹⁰⁶ Bu konunun geniş şekilde ele alındığı çalışma için bkz. Laser, Julie Anne, "Klinik Sosyal Hizmet Bağlamında Asker Aileleriyle Çalışma (Askerî Sosyal Hizmet)", Çev. İmdat Artan, <http://www.pskososalhizmet.com/6/cmsw.pdf> (ET: 20.10.2015).

¹⁰⁷ Enfâl, 8/41.

dıktan sonra geriye kalan kısım askerler arasında eşit bir şekilde dağıtılmıştır. Daha sonraki seferlerde de elde edilen ganîmet gelirlerinden askerlere pay verilmesi, asker aileleri için önemli bir destek kaynağı olmuştur. Bu da hem askerlerin moral olarak desteklenmesini sağlamış hem de asker aileleri ekonomik sıkıntıya düşmekten kurtarılmışlardır. Ayrıca Hz. Peygamber, kendisinin askeri seferlere çıkmadığı durumlarda asker ailelerine destek olmuş, problemleriyle ilgilenmiştir. Mesela, babası Uhud Savaşı'nda şehid düşünce yetim duruma gelen Bısr b. Akrabeyle ilgilenmiş ve hatta himaye teklif etmiştir.¹⁰⁸Kendisinin seferlere çıktığı zamanlarda da asker ailelerinin desteklenmesi işini, yerine görevlendirdiği sahâbîler yapmıştır. Hz. Peygamber'i her konuda örnek alan sahabîler de bu konuda hassas davranmışlardır. Mesela, Uhud Savaşı'nda şehid olan Hz. Hamza'nın yetim kızını himaye etmek konusunda bazı sahabîler adeta yarışa girmişlerdi.¹⁰⁹

Asr-ı Saâdet'te, aileye yönelik sosyal hizmet uygulamalarını içeren örnekler çoğaltılabilir. Ancak yukarıda verilen örnekler konuyu yeterince açıklamaktadır kanaatindeyiz.

SONUÇ

Asr-ı Saâdet'in kaynağı olan İslâm, insanların sadece ibadetleriyle ve manevî yönleriyle değil, aynı zamanda insan hayatının bütün safhalarında karşısına çıkan problemlere yönelik çözümler sunan sistemdir. Bu problemler; ekonomik, sosyal, siyasal, sağlık, eğitim adalet ve diğer bütün alanlarda olabilir. Kaynaklardaki zengin bilgi, Hz. Peygamber'in sözlerinde ve uygulamalarında bütün bu alanlardaki problemlere yönelik çözümler sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu çözümler ışığında, pek çok alanda sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Aileye yönelik sosyal hizmetler de bu uygulamaların bir bölümünü oluşturmaktadır.

Aile, bireyin yaşamında çok önemli yeri olan beslenme, bakım, eğitim, kültürel değerleri kazanma, sosyalleşme gibi temel ihtiyaçların karşılandığı en önemli ortamdır. Bu nedenle ailenin içerisindeki en ufak olaylar, aile kurumuna zarar vermekte, aile bireylerini özellikle çocukları olumsuz etkilemektedir. Olumsuz etkilenen aile fertleri toplumda çok farklı problemlerin çıkmasına neden olmaktadır. Zayıflamış, zarar görmüş aile yapısına sahip toplumlar zamanla dağılma sürecine girmektedir.

Kur'an'da ve hadîslerde aile kurumunun önemine yönelik ayrıntılı bilgi ve hükümler mevcuttur. Her dönemde birey ve toplum için daima çok önemli bir yere sahip olan aile kurumunun oluşturulması, korunması ve sağlıklı olarak devam etmesi için Hz. Peygamber'in söz ve uygulamaları oldukça fazladır. Hz. Peygamber, hangi yaş grubunda olursa olsun, dul veya bekâr olan insanların

¹⁰⁸ Eser, *Engelli Sahabiler*, 56.

¹⁰⁹ Olayın ayrıntısı için bkz. Heysemî, VII, 597-598.

evlenmesini teşvik etmiş, onlara bu konuda maddi-manevi destek olmuş, bu sayede birçok aile kurulmuştur. Meydana gelen bu aileler içinde farklı konulardaki problemlere çözümler sunmuş, rehberlik yapmış ve ailenin dağılmaması için her türlü önlemi almıştır. Bu şekilde aile kurumunun yıpranmadan, sağlam temeller üzerinde hayatiyetini devam ettirmesini sağlamıştır. Ancak farklı nedenlerle mutlaka gerçekleşecek bir boşanmanın da en az zararla meydana gelmesini sağlamaya yönelik tedbirler almıştır.

Günümüz modern toplumlarında en çok şikayet edilen konular arasında kadına şiddet, aile içi şiddet vardır. Hatta bu konuya çözüm getirmek amacıyla kadın konukları açılmakta ve aile içi şiddete maruz kalan binlerce kadın buralara sığınmaktadır. Ancak bu yöntem maalesef istenen sonucu vermemekte tam tersine aile içi şiddet ve aile dağılmalarını hızlandırmaktadır. Asr-ı Saâdet'ten hemen önce gerek Araplarda gerekse diğer toplumlarda da yaygın olan aile içi şiddet, Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarıyla ilk dönem İslam toplumunda büyük oranda tedavülden kalkmıştır. Ara sıra meydana gelen müferit bazı olaylara da Hz. Peygamber müdahale ederek aile içi şiddet ortadan kaldırmıştır. Râşid Halifeler döneminde, bu görevin yerine getirilmesinde Hz. Peygamberin eşleri ve önde gelen sahabîlerin önemli payı vardır.

Kaynaklar

- » Abdürrezzâk San'ânî, Ebû Bekir b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî (Ö. 211/827), *el-Musannef*, Çev. Hüseyin Yıldız, I-XII, İstanbul, 2012.
- » Ahmed b. Hanbel, (Ö.241/855), *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şakir-Hamza Ahmed ez-Zeyn, I-XX, Kâhire, 1995.
- » Akyüz, Vecdi, "Sunuş", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm*, Edt. Vecdi Akyüz, I-V, İstanbul, 1995, I, 69-70.
- » Arıcı, Kadir, *Sosyal Güvenlik Dersleri*, Ankara, 1999.
- » Aydın, M. Akif, "Aile", *DİA*, II, İstanbul, 1989, ss. 196-200.
- » ..... "Mehir", *DİA*, XXVIII, İstanbul, 2003, ss. 389-391.
- » Başaran, Selman, "Fâtıma bint Kays", *DİA*, XII, İstanbul, 1996, s. 227.
- » Belâzurî, Ebû'l-Abbâs Ahmet b.Yahyâ b. Câbir (Ö. 279/892), *Fütûhu'l-Büldân*, Çev. Mustafa Fayda, İstanbul, 2013.
- » Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (Ö. 255/869), *Sahîhu'l-Buhârî*, Nşr. Beytu'l-Efkâr, Riyâd, 1998.
- » Çoban, Arzu İçağasioğlu, "Adölesan Evlilikleri", *Aile ve Toplum*, 2009, Yıl: 11 C. 4, S. 16, ss. 37-50.
- » ..... Aileye Yönelik Müdahale http://www.manevisosyalhizmet.com/?page_id=163 (ET: 18.12.2015)
- » Dilik, Sait, "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler", *AÜSBF Dergisi*, Ankara, 1980, XXXV, ss. 73-84.
- » EbûDâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (Ö. 275/888), *Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed b. Sâlih er-Râcihî, Riyâd, 1999.
- » Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (Ö. 224/838), *Kitâbu'l-Emvâl*, Çev. Cemaleddin Saylık, İstanbul, 1981.
- » EbûYûsuf, (Ö. 182/798) *Kitâbu'l-Harâc*, Çev. Ali Özek, İstanbul, 1973.
- » Erbay, Celal, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, İstanbul, 1998.
- » Eser, Mithat, *Engelli Sahabîler*, İstanbul, 2013.
- » Güleç, Hasan, "Şiğâr", *DİA*, XXXIX, 142-143, İstanbul, 2009.
- » Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, Ç. Salih Tuğ, I-II, İstanbul, 1991.
- » Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi, Dini, Kültürel ve Sosyal İslâm Târîhi*, Çev. İ.Yiğit-S.Gümüş, I-VI, İstanbul, 1991.
- » Heysemî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (Ö.807/1405), *Mecmeu'z-*

- Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Çev. Heyet, İstanbul, 2011.
- » İbn Abdilber, Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî (Ö. 463/1071), *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, tsh. Âdil Mürşid, Amman, 2002.
  - » İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim el-Absî el-Kûfî (Ö.235/849), *el-Musannef*, Çev. Yaşar Güngör-Yusuf Özbek, I-XVI, İstanbul, 2010.
  - » İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik (Ö.218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Nşr. Mustafa es-Sekkâ vd., I-II, Kâhire, 1955.
  - » İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (Ö.273/886), *Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-VI, Beyrut, 1998.
  - » İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed (Ö.630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvid-Âdil Ahmed Abdülmevcüd, I-VIII, Beyrut, 1994.
  - » .....*el Kâmil fi't-Târîh*, Çev. A. Ağrakca-M. B. Eryarsoy-Y. Apaydın, I-XII, İstanbul, 1986.
  - » Kandemir, Yaşar, "Osman b. Maz'un", *DİA*, XXXIII, İstanbul, 2006, ss. 470-471.
  - » .....*"Câbir b. Abdullah"*, *DİA*, VI, İstanbul, 1992, ss. 530-532.
  - » Kapar, M. Ali. "Asr-ı Saâdet'te Müşrikler ve Müşriklerle İlişkiler." *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm*, Edt., Vecdi Akyüz, I-V, İstanbul, 1994, II, 311-380.
  - » Köten, Akif, "Ebû Cehm", *DİA*, X, İstanbul, 1994, s. 118.
  - » Laser, Julie Anne, "Klinik Sosyal Hizmet Bağlamında Asker Aileleriyle Çalışma (Askeri Sosyal Hizmet)", Çev. İmdat Artan, <http://www.psikososyalhizmet.com/6/cmsw.pdf>, (ET: 20.10.2015).
  - » Mâlik b. Enes (Ö.179/795), *el-Muvattâ'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-II, Beyrut, 1985.
  - » Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccâc (Ö. 261/874), *Sahîh-i Müslim*, Nşr. Beytu'l-Efkâr, Riyad, 1998/1419.
  - » Nesâî, Ebû Abdurrahman b. Şuayb (Ö. 303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Hasan Abdulmunim Şelebi, Beyrut, I-XII, 2001/1421.
  - » Özeydin, Abdülkerim, "Asr-ı Saâdet", *DİA*, III, İstanbul, 1991, s. 501.
  - » Özel, Ahmet, *İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirleri*, Ankara, 2014.
  - » Seyyar, Ali, *Sosyal Hizmetlerde Bakım Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, Ankara, 2007.
  - » Subhi Salih, *İslâm Kurumları*, Çev. İbrahim Sarmış, Ankara, 1999.
  - » Turan, Nihal, *Birey ve Aileler ile Sosyal Hizmet*, Ankara, 2012.
  - » Yeniçeri, Celal, *İslâm'ın Dayanışma - Paylaşma Medeniyeti*, İstanbul, 2013.
  - » Yılmaz, Metin-M. Zeki Terzi, "Klasik İslâmî Dönemde Güvenlik Güçlerinin Maaş Ve Ücretleri," *OMÜİF Dergisi*, 2008, S. 26-27, ss. 215-235.
  - » Yolcuoğlu, İsmet Galip, *Sosyal Hizmete Giriş*, Ankara, 2012.